

שהושפעת ממישהו. רק ב"על המשמר" כתבו שהושפעת מכן גר — והוא התחיל לכתוב אחרי...

אני מושפע מאד. למדתי הרבה מהמסון, מדוסטויבסקי ומסוג מסויים של ספרות ריאליסטית אמריקנית. אני אהב את סיפורי ברנר, את הרצון שלו לחדור ולראות דברים כואבים וקטנים במציאות. ההשפעה לא מורגשת בכתיבתי, כי אני לא מושפע סיגנונית.

אחד הדברים השומרים עלי מפני השפעה סגנונית זה השימוש שאני עושה בחומר היסטורי, דוקומנטארי ואוטו-ביוגרפי. אני לוקח את החומר הדוקומנטארי מעתונים וספרי היסטוריה ובונה כתבה שלמה על ההתרחשות ההיסטורית, ולתוכה שוזר את מה שקרה לגיבורים. בכך אני משיג רבגוניות ואלמנטים אותנטיים מאותה תקופה.

ב"אנשי סדום", כל הקטע על הטיול סביב ים-המלח לקוח, לעיתים מלה-במלה, מהספר של יהודה אלמוג. כשאתה עובד בשיטה כזו אתה פחות נתון להשפעות סגנוניות. אני עובד הרבה על סגנון של כל משפט, אבל משתדל שזה לא יורגש. האידיאל שלי הוא שהשפה לא תורגש בזמן הקריאה אלא רק תשרת את התוכן. לשם כך אני כותב כל דף שלוש-ארבע פעמים.

טוב מדרגה שנייה

ה תחלתי לכתוב מגיל מאד צעיר. כבר בגיל שביעית-שמינית ראיתי עצמי כמי שעתידו בספרות. הספרים שהשפיעו עלי מאד בסוף שנות העשרים היו טוני קרגר של תומס מאן ומרטין עדן של ג'ק לונדון. אלו ספרים על מלחמתו של סופר שיכירו בו כסופר, ושהוא יתפרנס מכך.

תומס מאן השפיע עלי בראיית הספרות כמקצוע בורגני,

חלק מעטיפת הספר

מאת נורית וייס

בעקבות הפרי האסור

ה

רקע הירוק הוא של הפרדסים, האדום בכותרת הוא של הפרי האסור, והחלון העגול משקיף אל העבר, אל הציור של ימי ילדותי — מסביר ה"סופר אהוד בן עזר את פשר עיצוב העטיפה של קובץ סיפוריו החדש, "הפרי האסור".

מתוך הסיפורים האוטוביוגרפיים הריאליסטיים עולה דמותו של אהוד בן עזר, בן ה-42, בתקופות שונות. כילד בפתח תקווה, שאביו מנסה להגכו בלא הצלחה יתירה לעבודת האדמה, ואילו הוא נמשך אל הספרים (בדמותו של אורי בן עמי), כסטודנט בירושלים עם לבטי כתיבתו וחיי, וכאדם מבוגר בשנים האחרונות בתל-אביב. הסיפורים שזורים בזכרונות ובדמויות מפתח תקווה של אז.

שאלה: האם הסיפורים נכתבו לפי אותו סדר שבו הם מופיעים בספר?

תשובה: הספר, "הפרי האסור" הוא מבחר מכל הסיפורים הקצרים שכתבתי במשך 16 שנים, למן שנת 1961. הסיפור הראשון הוא אחד הסיפורים הראשונים שלי. מהסיפור, "הפרי האסור" ועד סוף הספר, הסדר הוא פחות או יותר גם הסדר הכרונולוגי של כתיבת הסיפורים.

חמשת הסיפורים הראשונים בספר, על ילדותי, נכתבו בתקופה מאוחרת, הם התאימו להיות בתחילת הספר לפי הנושא ולכן הובאו שם. יש בספר סדר כרונולוגי מסוים: ילדות, שנות סטודנטיות, רווקות ונישואים בתל-אביב, וזה היה הסדר המכריע.

הסיפורים לא היו מיועדים מראש לצאת בצורת ספר כזה. לאחר שקיבצתי ובררתי אותם, מצאתי, שיש קשר והקבלה לתחנות בדרך חיי, וראיתי שהסיפורים, שנכתבו בשנים שונות, כתובים פחות או יותר באותו סגנון.

יש קטעים וסיפורים בספר, שכבר שולבו כפרקי חיים בספרים אחרים שלי, "לא לגיבורים המלחמה", ו"אנשי סודם". כאן הם מובאים במקורם.

אני חושב שיש כוונה במבנה הספר, אבל זו לא כוונה שהיתה קיימת מראש, אלא נוצרה במשך הזמן, מתוך נאמנות לנושאים ולדמויות. בהתחלה מופיעים פרקי ילדות, שהם תמימים וחלומיים קצת מצד אחד, ואולי יש בהם כבר רמזים לדמות הגיבור לקראת השנים הבאות.

התקופה השנייה היא של שנות הבהרות, שנות ה-20, המתאימות ל"לא לגיבורים המלחמה", שהוא הרומן החשוב שכתבתי. ולבסוף, תל-אביב בעשר השנים האחרונות או פתח תקווה כיום, כשהעבר, שהופיע בסיפורים הראשונים, מופיע קצת אחרת. זהו עבר רחוק יותר.

קוו אוטוביוגרפאי

הנתונים הביוגרפיים של הגיבורים בסיפורים די דומים. כמעט כולם בני הארץ, ובני פתח תקווה, המתחקים אחר העבר, אחר השורשים; בניגוד

כיוון שאני מאמין בכתיבה אישית, אוטוביוגרפית, הנותנת את החלקים החזקים באישיות היוצרת, ניסיתי למצוא את שביל הזהב ולתת את המטען האישי גם בצורת וידוי חושפני, וגם לערב תמיד את המימד הבדוי" — אומר אהוד בן-עזר (בתמונה) אם צאת ספרו החדש.

סוריאליסטי להווה, שהוא מצב של בדידות, של מצבים שלומיאליים שבינו-ובינה. וברקע תמונות עבר ממצאות אחרת, הבאות כאילו בתביעה הזכרה לגיבור של היום ומצילות אותו מלהיות סתם מישור, נותנות לו צבע מסויים וטעם בחייו. העבר פורץ בדרך כלל בצורה סוריאליסטית או חלומית.

ש: האם כל הכתוב בסיפורים הוא אוטוביוגרפי?

ת: יש קוו אוטוביוגרפאי, אבל לא היתה לי כוונה מסוישת לכתוב אוטוביוגרפית. אני משתמש בכתיבתי הרבה בחומר אוטוביוגרפאי, אבל מוסיף גם חומר דמיוני למכביר. מה אוטוביוגרפאי ומה המצאה ספרותית — זהו סוד כמאס ביותר. כיוון שאני מאמין בכתיבה אישית אוטוביוגרפית, הנותנת את החלקים החזקים ביותר באישיות היוצרת, ניסיתי למצוא את שביל הזהב ולתת את המטען האישי גם בצורת וידוי חושפני, ולערב תמיד את המימד הבדוי כדי שזה לא ייראה סתם כספר זכרונות אישי.

עצם הסלקציה של מה שנכתב זו בדיה. לגבי מקרה מסויים כל אחד יראה אחרת את מה שהתרחש. כסופר, וגם כמבקר, מטרידה אותי בספרות השאלה של האמינות. אני לא מרפה מדף עד שאני בטוח שהקורא יאמין למה שקרה לגיבור הסיפור. אני סופר ריאליסטי, וחשוב לי שהקורא יאמין כי המסופר באמת קרה ואינו רק משל יפה שאפשר לפרשו. כמוכן, ככל שהסופר מרבה להשתמש בחומר אישי הוא מגדיל את רמת האמינות של כתיבתו.

ש: למה אתה מצפה מהקורא?

ת: אני חושב שספר הוא כמו דירה מרוהטת היטב, לאחר שהסופר גמר לרהט ולהכין אותה הוא יוצא, והקורא חייב להרגיש בה כמו בבית. או אורח — כמו במלון. אם מי שקרא את "הפרי האסור" התרשם רק ממה שקרה לאהוד בן עזר הרי שנכשלתי. הכוונה היא שהקורא יודהה עם אותו גיבור.

ש: האם אתה מושפע בכתיבתך, וממי?

ת: בכל הביקורות שנכתבו על ספרי לא כתבו

שלא צריך בו להתלכלך. מדבריו אתה מבין כי עליך להתבצר בחומה בורגנית כדי שזמנך יוקדש לכתיבה. מגיל 17—18 עד 24 כתבתי רק למגירה. בגיל 24 התחלתי לפרסם, עם "המצבה".

ש: בכמה סיפורים אתה מגדיר עצמך כסופר בינוני. האם אתה באמת מתכוון לכך?

ת: הרקע הכללי של הספרות העברית הצעירה מתמצה במשפט של בועז עברון, שיש יותר מדי סופרים גרועים ממדרגה ראשונה, ופחות מדי סופרים טובים ממדרגה שנייה. היה לי אידיאל של סופר טוב ממדרגה שנייה, כקרו"ן בין ואחרים, שהם הפחות ידועים. במשך השנים אתה רואה שלא כל אחד יכול להיות פוקנר או עגנון, ואם אינך רוצה להיות אפיגון אתה מעדיף להיות סופר בינוני, אבל טוב ומקורי. הספרות היא מקצוע אכזרי, בארץ אתה לא יכול להתפרנס מכתיבה. הקהל שמתעניין בספרות המקורית הוא מיעוט, זהו אותו קהל שקורא את הספרות הגבוהה יותר.

אני מודע לכך שכתיבתי היא לוקאלית, ובתרגום זה לא יזכר. יש יותר סיכוי לספרות מתורגמת בארץ מאשר לספרות עברית מתורגמת בחו"ל. אני מאד מפוקה, ואין לי אשליה לגבי עצמי. גם כמבקר אני רואה את עצמי כסופר בינוני. ברגע שארצה להיות קפקא חדש לא אהיה אפילו אהוד בן עזר.

לפי תפיסתי חייב אדם להגשים את עצמו בדבר שבו הוא טוב ביותר. האסון הוא שאנשים מתפורים על הרכה שטחים ותמיד חושבים שהפסידו. אצלי העיסוקים לפרנסה הם הרובי, והכתיבה היא עיקר. זה עדיף בעיני על פני התפורות.

אבי היה חקלאי, היתה בו גם הנשמה היתרה של הספרות. הוא כתב את ספר הזכרונות של סבי, "התלם הראשון". הוא ניסה להיות גם חקלאי וגם להגשים עצמו בספרות — ונשאר אדם קרוע. בתור חקלאי לא השאיר כל ירושה כי תמיד היה שכיר, ובתור אדם בעל חלומות ספרותיים לא היה לו כוח ללכת עד הסוף. בגיל צעיר הבנתי שאתה לא יכול לעשות שני דברים בחיים, וויתרתי על החקלאות.

פגיו האפירו. לא כעס היה זה אלא חלום של משפחה ושברו — תקווה שגורלה להחמיץ תמיד. ואורי כמס דמעותיו ונשבע לעצמו כי מוטב להיעשות סופר בינוני, ובלבד שהוא עצמאי וכותב כטוב בעיניו — מאשר להיות עובד שכיר אצל אחרים ונתון לשרירות-לבם של איכרי המושבה כאבא" (קצה העולם, חמור ופצצה", מתוך ה"פרי האסור").

מסכת אחת

אני משתדל לא לעשות דברים שמישהו אחר יכול לעשות. איני עומד בתחרות. מה שאני יכול לעשות רק אני יכול לעשות. אלא אם כן מדובר בעבודות לשם פרנסה. לדעתי אם אדם עושה את מה שהוא

רוצה ואוהב לעשות — זו אחת ההנאות הגדולות בחיים.
רק כשאדם מגשים את עצמו, חייו לא עברו לחינם ולא
ייתכן אותו (ראה פר-גינט).

ש. : אילו דברים נוספים אתה כותב כעת ?

ת. : בקובץ הסיפורים הזה יש שלוחות לסיפורים הכלו-
לים ברומנים שכתבתי, ויש פה שלוחות לשתי יצירות
שכתבתן לא הושלמה עדיין: פרקי הילדות הפותחים את
הספר, שגיבורם הוא אורי בן עמי, הם פרקים מרומאן רחב
יריעה, שאני עובד על כתיבתו. הספר עוסק בקורות משפחה
ישראלית אחת, כדי שלא יישארו גנוזים. שני הסיפורים
מסוגי הספר „רמי של מירה“ ו„אחד מבוגר כמוך“, הם
פרקים מרומאן שפרק אחר ממנו, „השקט הנפשי“, התפרסם
ב„עתון 77“ האחרון. הדמויות ממשיכות לחיות ולהתקיים
מעבר לסיפור.

זו מעין תבנית כפייתית כמעט, שכל הספרים נקשרים
זה בזה. חוץ מ„המחצבה“, החל ב„אנשי סדום“ כל הספרים
שלי הם חלק ממסכת אחת. זו אותה הווייה, אותה משפחה
ואותה תקופה שנמשכת בכל הספרים. לעיתים נוצרות
בעיות כאשר ממשיכים עם אותה דמות. למשל אורי בן
עמי ב„לא לגיבורים המלחמה“, הוא דמות די שלילית.
הדמות החיובית מתאבדת, והדמות של הסופר נפשה קרוב
יותר לאהוד בן עזר. פשוט נעשיתי דומה יותר לאורי בן
עמי מאשר לפוליק שומרון הגיבור. עוד לא נאמרה המלה
האחרונה לגבי צבי (הפרי האסור), אורי בן עמי (לא
לגיבורים המלחמה), ופתח-תקווה, שהדמויות כולן הן
מבניה.

ש. : לאחרונה פורסם ב„ידיעות אחרונות“ על כנס „שורשים“ של מאות בני משפחת ראב — בן עזר. ממתי יושבת המשפחה בארץ ?

ת. : העליה הציונית של המשפחה היתה ב-1875.
אבי סבי, אליעזר ראב, עלה ארצה עם שני בנים ושתי
בנות. הבן הבכור הוא סבי, יהודה ראב. תחילה חי סבי
בירושלים ולאחר שנתיים-שלוש שנים היה ממיסדי פתח-
תקווה. סבי היה אז כבן עשרים, והיה צעיר המייסדים. הוא
נפטר בל"ג בעומר תש"ח. הוא היה היחיד מאלה שחרשו
את התלם הראשון בפתח-תקווה ב-1878 שהאריך ימים עד
קום המדינה, ועצם את עיניו כמה ימים לאחר הכרזת
המדינה.

שורשים רחוקים יותר הם מראשית שנות 1850, כאשר
עלה סבא של סבי, שלמה ראב, עם אשתו ובתו כדי למות
בארץ. שלמה ראב נפטר ב-1874, אלעזר בנו ב-1896, והם
קבורים יחד עם קרובים אחרים ממשפחת ראב ושטמפר,
שהיו בני-דודים שלנו, בחלקה אחת בהר הזיתים. יש
מצבות, זו ליד זו.

עלייה חקלאית

אני מבדיל בין שתי העליות, בין זו של הסבא שבא למות בארץ, לבין זו של סבי ואביו, שהיו אנשי כפר ובאו מהונגריה במטרה להקים יישוב יהודי חקלאי בישראל.

תקופה מסויימת הם חיו בירושלים. בעיני אנשי ירושלים הם נחשבו כפורצי גדר, כי הלכו להתיישבות. אבל הם היו אנשים דתיים ומסורתיים, ונחשבו שמרנים ופאנאטים בעיני אנשי העלייה השנייה.

הדוגמה שהיתה לעיני מקימי פתח-תקווה היתה של מושבות הטמפלרים. אך את כל התשתית הם היו צריכים לממן בעצמם, ובשנתיים הראשונות הם הפסידו את כל הונם. פתח-תקווה התחילה מראשיתה להיות מושבה ולא כפר. סבי חלם על כפר עברי, כדוגמת המושבות הוותיקות כיום. כשבאו אנשי העלייה השנייה ב-1905 הם מצאו את איכרי פ"ת מותשים, לאחר שנות קשיים ועזיבות ותחת האפוטרופסות של הברון, והם נראו בעיני אנשי העלייה השנייה כסמל השמרנות. כך הם גם נראו בעיני בניהם, בני דורו של אבי בנימין, שגדלו כאנשים חילוניים חופשיים.

אבי היה צעיר בנו של יהודה-ראב, ויש לי בן-דוד שיש לו כבר בן. לכנס המשפחתי הביאו את הנין ועשינו חשבון שהוא הדור השמיני למשפחת ראב בארץ. מחמשת ילדיו של אלעזר ראב יש היום כמה מאות צאצאים, שאת חלקם היכרתי לראשונה בכנס.

ש. : לאחרונה יצא גם ספר ילדים שלך, הנקרא „עופרית בלופרית“. במה שונה כתיבתך לילדים מהכתיבה למבוגרים ?

ת. : כשאני כותב לילדים אני מרשה לעצמי כל מה שאני לא מרשה לעצמי בפרוזה למבוגרים: אליגוריות, דמיונות ואגדות. זו כתיבה יותר אמנותית השראתית, יותר דומה לכתיבת שירה. בפרוזה למבוגרים אני מחייב נאמנות למציאות, אפילו זו שבבדיה.

אני מעריך יוצר גדול ואמיתי שמצליח לכתוב בנאמנות לחיים ולתקופתו, ומצליח להעלות תקופה. סופרים כבל או סולזניצין נאמנים לרקע שלהם ומעלים עולם שלם, ללא אפיגוניות.

החלום שלי הוא לכתוב למבוגרים כפי שאני כותב לילדים, אבל אני לא מסוגל, ואני גם לא רואה מי היום בארץ מסוגל לכך, גם לחדש וגם להיות בכמה דרגות מעל לקורא ולכתבי העת הספרותיים המדעיים. אני ממשיך לכתוב כתיבה ריאליסטית ללא אליגוריות וסימבוליות, שכל נסיון לגלוש אליהן מביאה לדעתי לסירוס ואפיגוניות. דן מירון גילה פתאום את יצחק בן נר ויעקוב שבתאי ממחדשי הספרות הריאליסטית, ואני לא בטוח אם לא ספרי „לא לגיבורים המלחמה“ הוא שהשפיע על בן נר.